

37. Мазурмович Б.Н. Александр Михайлович Никольский (1858-1942) , Б.Н. Мазурмович. – М., Наука, 1983. – 75 с.

38. Никольский А.М. Земля и мир животных: (География животных) / А.М. Никольский. – СПб.: Изд. Блокгауза-Ефрона, 1905. – 284 с.

39. Никольский А.М. География животных / А.М. Никольский. – Харьков: Рус. типо-лит., 1909. – 242 с.

40. Мазурмович Б.Н. Иван Иванович Пузанов 1885-1971 / Б.Н. Мазурмович. – М.: Наука, 1976. – 85 с.

38. Майр Эрнст. Систематика и происхождение видов / Э. Майр. – М.: Изд-во. инстр. л-ры, 1947. – 512 с.

39. Зоология позвоночных. Т.7. Проблемы теории эволюции. – М., 1975. – 208 с.// Яблоков А.В., Познанин Л.П. Особенности современного этапа развития эволюционной теории. – С. 5-28.

40. Мензбир М.А. За Дарвина / М.А. Мензбир. – М., 1927. – 234 с.

41. Мензбир М.А. Там само.

УДК 502.3 (07)

Салата Г.В.

ПРИРОДА ЛЮДИНИ В ПРОБЛЕМНОМУ ПОЛІ БІОКУЛЬТУРНОЇ АНТРОПОЛОГІЇ

Метою статті є аналіз біокультурного начала в природі людини в контексті біокультурної антропології. Біокультурна антропологія долає однобічність біологізаторських та соціологізаторських поглядів на феномен людини, спричинену суперечливістю самої природи людини як біологічної і соціальної/культурної істоти. В рамках цієї парадигми людина виступає сполучною ланкою між світом природи і світом культури, її людське начало визначається одночасно двома складовими - біологічною та культурною, при цьому жодна з них не превалює

Ключові слова: біокультурна антропологія, генно-культурна коеволуція, біологія, культура, суспільство

Постановка проблеми. Суперечливість природи людини, яка постає одночасно і біологічною, і соціальною істотою, неодноразово привертала до себе увагу дослідників. Однобічність у поглядах на людину (біологізаторський і соціологізаторський підходи) призвела до формування в ХХ столітті ідеї відсутності субстанціального закріплення буття людини. Однак людина, як і раніше, залишається предметною, матеріальною істотою, що живе в створеному нею світі культури, внаслідок чого природа людини вимагає іншого, більш широкого розуміння.

Сьогодні тема природи людини отримує нове звучання завдяки синтезу багатоміжових філософських традицій в осмисленні людини і комплексу сучасних людинознавчих наук, а також завдяки розвитку нових наук про поведінку вищих тварин, біологія яких найбільш подібна до

біології людини.

Простою визнання наявності в людині біологічного і соціального/культурного недостатньо, оскільки цей підхід породжує прагнення негайно вирішити питання про їх співвідношення і надати пріоритет одній зі складових. Крім того, ґрунтового мультидисциплінарного дослідження вимагають сучасні біотехнології та психотехнології, які можуть бути використані для зміни людської природи.

Необхідність нового підходу у вирішенні проблемного питання про статус біологічного і соціального/культурного в людині цілком усвідомлена, але цей підхід недостатньо реалізований. Це значною мірою пов'язано зі специфікою людини як об'єкта дослідження. Необхідна нова наукова парадигма, яка цілісно відображає специфіку природи людини, її причетність і до світу природи, і до світу культури, що характеризує людину в якості самостійної форми буття (поряд з природою, суспільством і культурою).

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема природи людини протягом століть досліджувалася Платоном, Аристотелем, Т. Гоббсом, Р. Декартом, Ж. О. де Ламетрі, К. Марксом, Ф. Ніцше, А. Шопенгауером, З. Фрейдом, Е. Фроммом, Х. Плеснером, А. Геленом та ін. Значний внесок в осмислення природи людини зробили К.Г. Юнг, А. Адлер, Е. Кассіерер, В. Віндельбанд, Г. Ріккерт, О. Вейнінгер, Ж. Бодрійяр, М. Фуко, А. Маслоу, Ж. Піаже, Н. Хомські, Ф. Фукуяма, Л.С. Виготський, О.М. Леонтьєв, М. Бахтін, О.Ф. Лосев, Ю.М. Лотман.

Метою статті є аналіз біокультурного начала в природі людини в контексті біокультурної антропології.

Основна частина. Аналіз вчень про людину дозволяє виділити декілька моделей трактування природи людини, що склалися в філософській, фізичній, біологічній, культурній антропології і по-різному оцінювали ступінь єднання людини із світом природи і культури.

Натуралістична (біологізаторська) версія осмислення природи людини передбачає її укоріненість саме у природі. У різних аспектах ідея біологічної природи людини розроблялася протягом всієї історії філософської та наукової думки. У різні часи природу людини зводили до тіла (Платон, Р. Декарт, Т. Гоббс, Ж.О. де Ламетрі, Л. Фейєрбах), пристрастей і потягів (маркіз де Сад, З. Фрейд), інстинктів (А. Шопенгауер, Ф. Ніцше) і намагалися обґрунтувати природне походження моралі, розумності та соціальності людини.

У XIX столітті еволюційна теорія Ч. Дарвіна стає природничо-науковим обґрунтуванням біологізаторських уявлень про людину. У граничному випадку цей підхід призводить до ототожнення біології вищих тварин і біології людини в інстинктивізмі XX століття (З. Фрейд, Р. Ардрі, Д. Морріс, К. Лоренц та ін.), що досліджує філогенетичне коріння

поведінки людей, витоки якої зводяться до досвідомого і докультурного начала в людині.

Соціологізаторська версія природи людини ґрунтується на визнанні спільних соціальних властивостей, установок, притаманних усім індивідам. В якості самостійної теорії вона вперше з'являється у французькому матеріалізмі XVIII століття, наприклад, у К.А. Гельвеція, розвивається в роботах Е. Дюркгейма, М. Мосса і стає однією з домінуючих в XIX столітті в філософській антропології К. Маркса, а в XX столітті – у багатьох радянських філософів.

Згідно з логікою цього підходу, сутність людини не може бути виведена з біології людини, отже, особливості людини як соціокультурної істоти являють собою інтеріоризовані суспільні відносини. Так, К. Маркс визнавав суспільно-історичний характер природи людини, її трансформацію в різних історичних умовах. Ця модель природи людини розриває філогенетичну спадкоємність тваринного світу і людини, оскільки вважається, що соціалізації піддалися всі сторони біології людини і в людині не залишилося нічого від тварини.

Теорія генно-культурної коеволюції і біокультурна антропологія стверджують, що людина органічно вплетена як у світ природи, так і у світ культури. Її потреби, тіло, психіка, поведінка мають хоча і окультурену, але біологічну базу, що виникла еволюційним шляхом. Людська природа формується як результат історичної еволюції в синтезі з певними вродженими біологічними структурами та функціями, притаманними людині.

Своєрідна спроба синтезу біологічного і соціального в людині була зроблена представниками соціобіології (Е.О. Вілсон), які стверджують, що типи соціальної поведінки людини мають біологічне походження. Соціобіологічна теорія ґрунтується на теорії генно-культурної коеволюції.

Ця теорія описує складні взаємодії, в результаті яких культура генерується і оформлюється біологічними імперативами, одночасно в генетичній еволюції у відповідь на культурні нововведення змінюються біологічні властивості. На думку американських вчених Ч. Ламсдена і Е. Вілсона, генно-культурна коеволюція одна і без сторонньої допомоги створила людину [1].

Японський вчений Й. Масуда докладніше описує теорію генно-культурної коеволюції. У той час як вчинки тварин односторонньо визначаються генами, людина створює культуру на основі дії мозку і розумових здібностей. Характеристики культури, вироблені в її історії, розвиваються, культура в свою чергу починає впливати на генетичну еволюцію. Таким чином, людські гени і культура слідуєть курсом коеволюції, обопільно впливаючи один на одного [4].

Біокультурне трактування *Homo sapiens* розробив Е. Фромм, який прагнув до комплексного розгляду біологічних, соціальних і

екзистенціальних аспектів буття людини. З одного боку, за Е. Фроммом, людина представляє собою один з біологічних видів, а з іншого - їй притаманні специфічні властивості (розум, самосвідомість, уява), що відрізняють її від тварин і пов'язані з її соціальним життям.

Природа людини являє собою єдину біокультурну цілісність, «людська натура – це не сума вроджених, біологічно закріплених спонукань, але й не мертвий зліпок з матриці соціальних умов; це продукт історичної еволюції в синтезі з певними вродженими механізмами і законами» [2, 28].

Якщо соціобіологія (або її похідна – еволюційна психологія) шукає джерело, мотиви людської поведінки, виходячи з біологічної підоснови існування людини, то біокультурна антропологія (П. Бейкер, Дж. Келсо) намагається зрозуміти, як культура впливає на наші біологічні можливості та обмеження. Культура перетворилася на важливий аспект нашої навколишньої дійсності за останні кілька тисяч років, і її значення продовжує зростати швидкими темпами [3].

Біокультурний підхід розглядає людину як біологічну, соціальну і культурну істоту [5]. Це включає розгляд біологічної мінливості як функції реагування та адаптації до навколишнього середовища за умов врахування запитів соціально-культурного середовища. Значення біокультурного підходу полягає у створенні моделі для розуміння динаміки взаємодії між людськими біологічними/фенотипічними, психологічними і соціально-культурними особливостями у відповідь на зміни навколишнього середовища.

Антропологи усього світу сьогодні роблять наголос на необхідності більшої інтеграції культурної та біологічної антропології. Коментуючи точки зору на фізичну антропологію на рубежі століть, Е. Шасмері [6, 149] пише: «Що вразило мене найбільше ... це заклопотаність, висловлена кількома авторами, які говорять про необхідність більш тісної інтеграції культурної та біологічної сторін антропології. Культурно-біологічний інтерфейс, взаємодія цих полюсів, і, взагалі, необхідність їх реінтеграції були темами виступів багатьох дослідників».

Біокультурний підхід забезпечує базову основу для подолання розриву між культурною та біологічною антропологією, тим самим описуючи істинну природу антропології як наукової дисципліни. Іншими словами, біокультурний підхід до вивчення людини є однією зі спроб реінтеграції субдисциплін, особливо культурної та біологічної антропології, в нинішньому столітті. Він зміцнює цілісний підхід до розуміння біологічних і культурних аспектів людини не тільки з субдисциплінарної, але і з міждисциплінарної точки зору, тим самим роблячи антропологію трансдисциплінарною за своєю природою.

Таким чином, в рамках окресленої парадигми людина знаходиться на перетині світу природи і світу культури, входячи своїм буттям в кожен з

них. Ця межа не розділяє, а, навпаки, об'єднує людину в самій собі, у своїй споконвічно людській сутності. Людина виступає сполучною ланкою між світом природи і світом культури, її людське начало визначається одночасно двома складовими – біологічною та культурною, при цьому жодна з них не превалує.

Біологічна складова включає в себе всі властивості *Homo sapiens* на різних етапах його розвитку, які не зазнали змін з боку суспільства і збереглися у відносно незмінному вигляді протягом усього його подальшого життя в умовах культури. Культурна складова являє якості людини, не пов'язані прямо з її життєдіяльністю як біологічної істоти.

Біологічне і культурне в людині не перебувають в ієрархічній залежності, а перетинаються, породжуючи граничне біокультурне начало. Вивчення людини як специфічної біокультурної системи, в якій єдність природного і культурного породжує якісно нові «людські» властивості, що дозволяють характеризувати людину як самостійну форму буття поряд з природою і культурою, вимагає інтеграції різних наук.

Висновки. Сучасна антропологія має достатні наукові докази біологічної еволюції людини, яка триває кілька мільйонів років. Вік культури є набагато меншим, тому, безперечно, що більшу частину свого еволюційного шляху людина пройшла як біологічна істота. Сфера біологічного в людині спочатку домінувала, тому поява соціокультурного оточення у нашого пращура означала лише початок процесу послідовної перебудови його біології і розширення в його природі граничного біокультурного начала. Відповідно з цим уявленням природа людини змінює свій характер, її розвиток залежить від взаємозв'язку еволюційно-біологічних і культурних факторів.

Будь-яка наука повинна сприяти фізичному, психічному і соціальному благополуччю як окремої особистості, так і групи в цілому, покращуючи тим самим наш світ. Антропологія як наука про людину і людство, що розвиваються в часі і просторі, повинна популяризувати себе за допомогою свого внеску в наукову думку в цілому і в виживання і благополуччя людської популяції зокрема. Вона повинна бути більш інтегрованою і сформулювати нові дослідницькі питання, які є соціально значущими. В XXI столітті біокультурні підходи та моделі можна вважати одним із дієвих способів розробки і проведення досліджень природи і сутності людини.

Література

1. Гуревич П.С. Философия человека : [Монография] / П.С. Гуревич. – М.: ИФРАН, 1999. – Ч. 1. – 218 с.
2. Фромм, Э. Бегство от свободы / Э. Фромм ; [пер. с англ./общ. ред. и послесл. П.С. Гуревича]. – Москва: Прогресс, 1980. – 272 с.
3. Kelso, J. Principles of Biocultural Anthropology / J. Kelso [Online], available at: <http://spot.colorado.edu/~kelso/Biologicalanth.html> (Accessed 28

October 2013).

4. Masuda, Y. Hypothesis on the Genesis of Homo Intelligence / Y. Masuda // Futures. - 1985. - Vol. 17. - № 5. - P. 492-494.

5. McElroy, A. Bio-cultural models in studies of human health and adaptation / A. McElroy // Medical Anthropology Quarterly. – 1990. – Vol. 4. - P. 243-265.

6. Szathmáry, E.J.E. A view on the science: Physical anthropology at the millennium / E.J.E. Szathmáry // American Journal of Physical Anthropology. – 2000. – 111. – P. 149-151.

Салата Г.В. Природа человека в проблемном поле биокультурной антропологии

Целью статьи является анализ биокультурного начала в природе человека в контексте биокультурной антропологии. Биокультурная антропология преодолевает односторонность биологизаторского и социологизаторского представлений о человеке, вызванную противоречивостью самой природы человека как биологического и социального/культурного существа. В рамках данной парадигмы человек выступает связующим звеном между миром природы и миром культуры, его человеческое начало определяется одновременно двумя составляющими - биологической и культурной, при этом ни одна из них не превалирует.

Ключевые слова: биокультурная антропология, генно-культурная коэволюция, биология, культура, общество

Salata G.V.. Nature of man in the problem field of biocultural anthropology

This article attempts to analyze biocultural principle in human nature in the context of biocultural anthropology. Biocultural anthropology overcomes the one-sidedness of biological and sociological conceptions of human nature, which was caused by inconsistencies in the nature of human as biological and social/cultural being. Within this paradigm, person acts as a connecting link between the natural world and the world of culture. His humanness is defined simultaneously by two components - biological and cultural, and none of them prevails.

Keywords: biocultural anthropology, gene-culture coevolution, biology, culture, society

УДК 378.2:338.43:001 (447)

Чалаван В. А.

**ЕТАПНІСТЬ ФОРМУВАННЯ НАУКОВОГО СВІТОГЛЯДУ
ПРОФЕСОРА М.І. НИЖНЬОГО (1916-2003 рр.) ДЛЯ ПОТРЕБ
АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ**

У статті досліджено процес формування наукових поглядів професора Миколи Івановича Нижнього як видатного вченого в галузі оплати праці післявоєнний період радянської епохи. З'ясовано, що особливості проходження наукової діяльності вченого визначають внутрішні та зовнішні чинники, зокрема, встановлено, що проблематика досліджень вченим проблем оплати праці сформувалася під час перебігу історичних подій, які призвели до відчуження сільських працівників від засобів виробництва та результатів їхньої праці.

Ключові слова: Микола Іванович Нижній, оплата праці, чинники формування наукових поглядів.